

Tarnóci, László

Radnóti Miklós békeüzenete - németül

Radnóti Miklósnak a barbár külvilág és a belső kiegyensúlyozottság feszültségét katarktikusan feloldó költői "békeüzenete" a második világháborút követően Magyarországon mind a mai napig írók és olvasók életének része lett, s egyben olyan magatartásmérce is, amely lírai metaforákkal közvetítve az ember mindenkor lehetséges megújulását és önmagára találását ígéri. E békeüzenet német "vétele" néhány eredménytelen első kísérlet után valójában csak a költő halálának 20. évfordulóján kezdődött, amikor Kalász Márton Kárpáti Pállal Franz Fühmann fordításában a német olvasóközönségnek néhányat a legjelentősebb Radnóti-versek közül bemutatott. A német Radnóti ettől kezdve Fühmann életművének, ezzel együtt pedig a német költészetnek is része lett, amelynek művészi színvonalát, főképpen pedig irodalmi és kultúrtörténeti hatását a svájci Markus Bieler helyenként talán szöveghűbb Radnóti-je sem szárnyalta túl. Radnóti egyedülállóan széleskörű német fogadtatását dokumentálja Eduard Schreibernek az egykori NDK filmszínházaiban ismételten bemutatott kiemelkedő Radnóti-filmje s Hans Bräunlichnek inkább biográfikus Radnóti-hangjátéka valamint a magyar költő ismételt német nyelvű újrafelfedezése és értelmezése, így pl. Richard Pietraß nagyhatású "Béke, borzalom" fordítása (a Fühmann fordítások mellett ez a vers szóltatta meg Schreiber filmjének alaphangját) s az olyan Fühmann-Radnóti adaptációk, amelynek pl. Reinhart Heinrichnek a hidegháború éveiben keletkezett egyik békeversében érhetőek tetten.

Rüggerdt, Irene

Látnok - megváltó - vezér: a profetikus, messianisztikus magatartás a modernség és az avantgárd magyar lírájában

Az a társadalmi felszín felett és alatt feszülő ellentét, amely a kiegyezés és első világháború közötti Magyarországon egyre élesebb lett, a művész és világ között konfliktushoz vezetett. A modernség, majd később az avantgárd költői számára kétféle "menekülési" lehetőség is kínálkozott: befelé, a művészet szférájába, vagy előre, a profétikus vagy messiás pózba. A tanulmány ez utóbbival foglalkozik. A modernség profétája lehet egy a meglévő valóságtól és a közösségtől elforduló látnok (Vajda, George) vagy pedig egy szintén a valóság fölött lebegő, de a közösség felé forduló megváltó (Komjáthy, Ady). A két utóbbi, igen sok rokon vonást felmutató költőre, Komjáthyra és Adyra nyúl vissza Kassák kollektív individuuma, amely eszme a messiást, a munkást és a művészt foglalja egybe és Kassák Karmester, esti világitásban c. versében talál megszemélyesítésre igen hatásosan és különleges Kassákosan aktivista módon. A Tanácsköztársaság bukása után viszont a be nem vált forradalmi reménynek reakciójaképpen Kassák kollektív individuuma is visszakanyarodik az individualista látnok pózba, a művészi arisztokratizmusba.

Brandt, Juliane

Az egyéni élet megfoghatatlan egyszerűsége. Mészöly Miklós: Az atléta halála

Mészöly 1960/61-ben írt, de csak 1966-ban publikált regénye jelentős mű az új magyar prózairodalom fejlődésében. Az egyidejűleg megjelent prózai művekhez képest új viszony fogalmazódik meg benne a történelmi és a társadalmi valósághoz. A regény a szociális viszonyoknak az emberi létre vonatkozó egyoldalú determinista értelmezését utasítja el, s ezzel egyidőben annak lehetőségét is, hogy az emberi élet értelmi vonatkozásait a történelemnek és mozgástörvényeinek magyarázatából vezessék le. Ami tulajdonképpen van, az úgy látszik, hogy csupán másutt található; ennek keresése, az elmúlt pillanat tartalmának a keresése vezeti az elbeszélés fonalát. E gondolat megfoghatóságának kutatása és kérdésfelvetése szövődik a mű alapvető intenciójaként egy be nem teljesült élet aprólékos és nyomasztóan pontos felidézésébe.

Monok, István

XVI-XVII. századi magyarországi olvasmánytörténeti források tipológiája. - A hagyatéki leltár

A XVI-XVII. századi olvasmányműveltség rekonstruálásához a kutatás nem közvetlenül könyv- vagy könyvtártörténeti forrástípusokra is rá van utalva. Forrástipológiai részfeladat a hagyatéki leltár fogalmának tisztázása, az ilyen leltárak keletkezési körülményeinek és olvasmánytörténeti forrásértékének leírása. A hagyatéki leltár legnagyobb előnye, hogy sok maradt meg belőle; történeti összehasonlító módszerrel vizsgálható az ország egyes területeinek, városainak, nemzetiségeinek, valamint a vallási csoportoknak az olvasmányműveltsége. A XVII-XVIII. század fordulójától a közönséges könyv fokozatosan elvesztette vagyontárgy jellegét és ezzel jóformán el is tűnt a hagyatéki leltárakból.

Gündel, Annerose

Politikai hatalmi struktúrák és mechanizmusok Magyarországon 1944/45-ben

Magyarországon a kommunista párt hatalomra kerülése a második világháború után 1948-ban zárult le. A tanulmány a nem kommunista politikai erők addig meglévő mozgásterét valamint a széles társadalmi rétegeknek a politikai életben való részvételét vizsgálja, s egyben annak az útnak a kezdetét, amely Magyarországon végül is a totalitárius diktatúrába torkollott. A háború utáni fejlődés kezdetén kialakuló hatalmi struktúráknak, valamint ezek folyamatos pártpolitikai módosításainak elemzése azt bizonyítja, hogy a közvetlen demokrácia számos intézménye és különböző elnevezésű népi bizottsága a kommunista párt hatalmi politikáját szolgálta, és lényegében azt a funkciót töltötte be, hogy folyamatosan erősítse a kommunista párt pozícióit a végrehajtó szerveken kívül is. Polgári erők is részt vehettek a hatalom gyakorlásában, a kommunista elképzeléseknek ellentmondó törekvések esetében azonban kizárták őket az MNFF-ből ill. szükségszerűen elvesztették annak lehetőségét, hogy a hatalom gyakorlásában részt vegyenek.

Rackebrandt, Klaus

Az ómagyar magánhangzók nyiltabbá válása a szláv jövevényszavak tükrében

Az ómagyar rövid magánhangzók egy fokkal való nyiltabbá válásának bizonyítására főleg a magyar nyelv szláv jövevényszavainak vokalizmusában végbement változásokra szoktak hivatkozni; itt szinte szemünk előtt játszódott le a tárgyalt fejlődés, hiszen régi szláv o helyett a modern magyarban valóban a, szláv u helyett o, szláv i helyett ë található. A tanulmány utal arra, hogy a szláv jövevényszavak kevésbé alkalmasak a nekik tulajdonított koronatanú szerepének betöltésére, mivel a szláv rövid magánhangzók kezdettől fogva egy fél fokkal nyiltabbak voltak mint a nekik megfelelő magyar magánhangzók, úgyhogy inkább hanghelyettesítéssel kell számolni, semmint nyiltabbá válással.

Keszler, Borbála

A mai magyar nyelv újabb grammatikai változásai

A nyelv rendeltetése, hogy egy adott társadalomban mindig alkalmas eszköz legyen a gondolatok, a kívánságok és az érzelmek kifejezésére, ezért állandóan hozzá kell igazodnia a társadalom szükségleteihez, növekvő igényeihez. A szókészlet mindenkori hű képét adja a nép műveltségének, anyagi és szellemi fejlettségének, ezért a szókészlet a legközvetlenebbül összefügg a gazdasági, társadalmi stb. változásokkal. Jól bizonyítják ezt a közelmúlt változásait, divatjait tükröző kifejezések: világútlevel, rendszerváltás, pártállam, visszarendeződés, napzártá, narkós, dizsi, lambada stb. Más nyelvi szintek azonban (így az alaktan és a mondattan is) a nép sorában beállott változásokat nem ilyen közvetlenül tükrözik, hanem csak többszörös áttételekkel. Alaktani szempontból igen jellemző mozgás napjainkban is az ikes és az iktelen ragozás keveredése, többnyire az iktelen formák javára. A legtöbbet emlegetett alaktani vétségek közül a suksüközés visszaszorulóban van, a "nákozás" divatja azonban ma is él. Mondattani szempontból a leglényegesebb mozgások a következők: a -t, -tt képzős melléknévi igenevek állítmányi használatának az erősödése; a -nál, -nél rag elharapózása más ragok rovására; a befejezett melléknévi igenevek jelzői használatának terjedése az -ó, -ő képzős melléknévi igenevek rovására; az összetett mondatok körében a vonatkozó mellékmondatok elszaporodása; stb. A nyelv változandóságát nemcsak a múltra, hanem a jelenre és a jövőre vonatkozóan is el kell ismerni.

Hegedüs, Rita

Az időhatározók és az aspektualitás néhány összefüggése a magyar mint idegen nyelv tanításának szempontjából

A magyart nem szokás az aspektusnyelvek között számontartani. A külföldiek magyartanítása során mégis előtérbe kerül az ige befejezett ill. folyamatos voltának problémája. Az időhatározók vizsgálatánál célravezető az egyes határozóragokat ill. névutókat aszerint is szemügyre venni, hogy mely cselekvésekkel alkotnak grammatikus mondatot és melyekkel nem. A -ra/-re rag időhatározói használatánál kiderül, hogy nem elég pusztán az igére ügyelni, az időhatározó megválasztása a mondat aspektusával kell, hogy összhangban álljon. Az időhatározó kifejezési eszközeit, azok összefüggéseit és szabályait táblázat mutatja.

Szász, Ferenc

Némettanítás Magyarországon a felvilágosult abszolútizmus jegyében

Magyarország nem német anyanyelvű lakói a XVIII. századig személyes kapcsolatok ill. külföldi utazások és tanulmányutak révén tanultak meg németül. A Bél Mátyás által 1718-tól 1755-ig háromszor kiadott első magyarországi német nyelvtant rövidesen számos újabb követte, a német nyelv tervszerű, rendszeres és folyamatos oktatására azonban csak a Ratio Educationist követően került sor a Magyar Királyság területén. Ennek módszerét ettől kezdve több mint egy évszázadon keresztül a latin nyelv tanításmódszertana határozta meg, a nyelvtantól és az esetleges szókészlettől elkülönített olvasmányai pedig mindegy a XIX. század közepéig a felvilágosítás szellemében fogant nevelő és ismeretterjesztő szöveganyagokat tartalmaztak. Közülük kiemelkedő jelentőségűek Johann Ignaz Felbinger művei, mindenekelőtt a "Lesebuch von der Rechtschaffenheit", amelyben világosan rajzolódnak ki a józsefinista felvilágosult abszolútizmus eszmevilágának és erkölcsi követelményrendszerének - helyenként Joseph von Sonnenfels nézeteire támaszkodó - értékes, ugyanakkor ellentmondásoktól sem mentes sajátosságai. Figyelemreméltó, hogy, noha II. József halála előtt szinte valamennyi rendeletét visszavonta, az a német nyelvkönyv, amelynek erkölcsi tanításai az ő egykori felvilágosult politikájának a szellemében nemcsak az abszolútista rendszer elfogadásának szükségességét hirdették, hanem minden ember irányában előítéletektől mentes toleranciát is követeltek, halála után fél évszázaddal változatlanul jelen volt még a magyarországi iskolákban.

Hauel, Petra

Az osztják antroponímia társadalmi aspektusai

A személynevek fejlődése fényt derít az illető népek szociális fejlődésére is; ugyanakkor a névadás nem történik függetlenül a közösségen belül végbemenő társadalmi változásoktól. Az osztják antroponímia egyrészt arra utal, hogy az osztjások között a XV./XVI. században már bizonyos feudális viszonyok alakultak ki, másrészt arra is kínál utalásokat, hogy az obi-ugor népek körében egészen a XX. század elejéig még a nemzeti rend bizonyos elemei is léteztek. Ezenkívül az osztják személynevekben különböző idegen népek befolyása is tükröződik, amelyekkel az osztjások történetük egyes korszakaiban vagy legyőzöttekként vagy kereskedelmi ill. egyéb kapcsolatok révén kerültek érintkezésbe.

Kostov, Renate

A finn nyelv XIX. századbeli helyzete és néhány azzal kapcsolatos nyelvpolitikai intézkedés

Az a tény, hogy Finnországot 1809-ben mint autonóm nagyhercegséget az Orosz Birodalomhoz csatolták, a finn nyelv helyzetére nézve is megváltozott feltételekkel járt. A Svédországtól való elszakadás révén kérdésessé vált a svéd nyelvnek mint hivatalos nyelvnek addigi töretlen dominanciája a közigazgatásban, a joggyakorlatban és a szellemi életben. A meglévő ún. "bibliai finn nyelv", amely a XVI. század óta alig változott, nem felelt meg a nyelvi kommunikáció tágabb követelményeinek. Azok a törekvések, amelyek ebben a helyzetben egyrészt az irodalmi finn nyelv belső nyelvi megújulását ill. nyelvjárási bázisának bővítését szorgalmazták, másrészt a finn nyelvnek a társadalmi életben betöltendő státusáért folytak, a nemzeti identitás kérdésének lényeges momentumait reflektálják. A nemzeti érzelmű értelmiségi körök nyelvpolitikai programjának középpontjában az a követelmény állt, hogy a finn nyelv az ország hivatalos nyelvévé emelkedjék. – Finnország két nemzeti nyelvének, a svédnek és a finnek az egyenjogúságát 1919-ben rögzítették az ország alkotmányában.

Gragger, Róbert

Németországnak felajánlható magyar kulturális értékek

Gragger Róbert kéziratos hagyatékának az előadásokat egybefogó kötete az itt közölt szövegnek három változatát tartalmazza: egy korábbra és egy későbbre tehető teljes, valamint egy Auszug-ként jelölt rövid változatot. Az itt közölt szöveg a teljes változatok közül a későbbi. Gragger 1917. március 20-án adta elő Drezdában, a Literarischer Verein-ban. A magyar művelődéstörténet fővonulataiban mutat rá az európaiság és a keletiség feszültségéből keletkező hajtóerőkre, nem mulasztva el az államszervező tehetség és a harcratermettség kiemelését. A közlő tartózkodott bármiféle nyelvi szerkesztéstől, hiszen az előadás módja is dokumentum-értékű.

A költő mint közvetítő. - Szabó Lőrincnek egy 1940. évi levele (Közli Paul Kárpáti)

Az 1940. június 7-i keltezésű levél címzettje (bár nincs megnevezve) minden kétséget kizáróan: Farkas Gyula, a berlini egyetem Magyar Intézetének akkori igazgatója, az 1940 áprilisában megalakult és 1941 májusában az 1917-es alapítású Gesellschaft der Freunde des Ungarischen Instituts-t magába olvasztó Deutsch-Ungarische Gesellschaft alelnöke. A költő elújságolja, hogy egy berlini kiadó kéri közreműködését egy a Társaság megbízásából kiadandó könyvsorozat (klasszikus német elbeszélések) magyarra fordításában, szerkesztésében. A címzettet arra kéri a költő, továbbítsa a kiadónak szánt információkat és kérdéseket (a válogatást, zsidó származású fordítók közreműködését, a honoráriumot illetően). A levélbeli közlések a korabeli összefüggésekbe ágyazva példaértékűek az államközi kulturális politika kereteiben mozgó irodalomközvetítés lehetőségeire és lehetőségeire "szövédményeire".